

потенціалом належить географія, яка покликана вивчати природу, населення та господарство у комплексі їх різнобічних взаємозв'язків і відіграє провідну роль у висвітленні більшості аспектів глобальної екологічної проблеми.

Література

1. Борейко В.Е. Задачи и учебная программа для школ по экоэтике // Гуманитарный экологический журнал. – 2005. – Т. 7. – Спецвып. – С. 91-95.
2. Борейко В.Е. Экологическая этика в школе: Учеб. пособие. – К.: Киевский эколого-культурный центр, 2004. – 92 с.
3. Кюгерян А. Преподавание биоэтики в России // Гуманитарный экологический журнал. – 2005. – Т. 7. – Спецвып. – С. 102-104.
4. Кюгерян А. Цели и задачи биоэтики в школе // Гуманитарный экологический журнал. – 2005. – Т. 7. – Вып. 4. – С. 39-53.
5. Уварова Г. Геоекологія. Програма для учнів 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничий профіль навчання // Географія та основи економіки в школі. – 2003. – №5. – С. 4-6.

БІОЕТИКА І ЕКОЕТИКА: ЗМІСТОВНІ АКЦЕНТИ

Кращенко Ю.П.

Полтавський ДПУ імені В.Г. Короленка

Розвиток біологічної та екологічної етики ознаменований пошуком спільних змістовних ліній. Це й не дивно, адже вони мають споріднену мету, завдання, філософсько-методологічне підґрунтя, а головне – виходять з актуальних проблем сьогодення і спрямовані на їх вирішення.

Біоетика постає у двох напрямках: медичному і екологічному, які в американській культурі розвивались паралельно. Поттерівська ідея об'єднання цих двох напрямків у вигляді глобальної біоетики не була втілена в дослідженнях американських біоетиків, що мали в основному прагматичний характер. Ідеї глобальної біоетики знайшли свій подальший розвиток у духовному просторі Європи, де біоетику сприйняли як нову аксіологічну парадигму, котру необхідно розробляти для розв'язання актуальних завдань сучасності [1].

У результаті спільного «мозкового штурму», що активізував розробку біоетики, у Західній Європі і Америці з'явилося багато її форм і версій: світська і релігійна, східна і західна, теоретична і прагматична і т.д. Біоетичне знання почало виступати в якості правил практичної діяльності і особливого світогляду, мати різні підґрунтя і передумови, «виростати» з екології і мати коріння у «медичних етичних традиціях», втілюватися в діяльності хосписів і етичних комітетів, розчинятись в езотеричних ученнях і практиках Сходу. Таке багатоманіття створило ілюзію пошуку «чорної кішки в темній кімнаті» – біоетика була присутня всюди і ніде водночас.

В.Р. Поттер став достойним учнем і продовжувачем ідей американської екологічної школи, засновником якої вважають О. Леопольда – відомого американського природодослідника і суспільного діяча. Нову, екологічну форму етики, О. Леопольд назвав етикою землі і розширив її дію не тільки на окремих представників, але й на всі види екологічної спільноти. Він вважав, що етика землі покликана утвердити право на існування у природних умовах всього, що складає екосистему, а також змінити роль людини в біосфері: не завойовник природи, а повноправний член біологічної спільноти. «Етика землі розширює межі спільноти, включаючи до неї ґрунти, води, рослини, тварин, які всі разом об'єднуються словом «земля». Звучить це так просто!» [2, 178].

Подальший розвиток ідей О. Леопольда відбувається у біоетичній концепції В.Р. Поттера, яка спрямована на об'єднання «етичних цінностей і біологічних фактів», обґрунтування предмету, мети та завдань нової науки – біоетики.

В.Р. Поттер намагається об'єднати принципи і положення антропоцентризму і біоцентризму. Він вважає, що використання етики не повинно обмежуватись виключно сферою людських відносин – її слід поширити на всю біосферу як ціле з метою регуляції втручання людини в область різноманітних проявів життя [1].

Виникає необхідність в екологічній етиці (термін часто тлумачиться як синонім біоетики), яка орієнтована на формування відчуття персональної та колективної відповідальності за стан біосфери перед сучасним та майбутніми поколіннями [3]. Отже, якщо етика у витоках своїх визначилася як напрям виключно антропоцентричний (у центрі її побудов були відношення «людина-людина»), то з часом поняття моральності стало поширюватися на інші форми буття, зокрема сферу живого (А. Швейцер), а потім і на природу взагалі (відношення «людина-природа»). Таке поширення предмету етики, на думку Г. Йонаса, є необхідним для сучасної людини, оскільки може слугувати ефективним засобом захисту людини розумної (*Homo sapiens*) від людини діючої (*Homo faber*).

На думку Р. Атфілда [4] екологічна етика, як етика екологічної відповідальності, має розроблятися на засадах єдності біологічної еволюції і соціального прогресу. Х. Ролсон [5] вважає, що як етично значущу цінність слід розглядати збереження природного гомеостазу, бо вона включена в більш загальну моральну цінність – сприяння життю людини. Цікавим є не лише цей висновок, а й сам хід міркувань дослідника. Розглядаючи спроби вивести етичні цінності з екологічних, він зазначає, що прагнення створити екологічну етику як натуралістичну систему перетворює природу в ідола, що подавляє людину. Водночас це однак метафізичний ризик з загальнолюдськими цінностями. А тому коректніше розглядати екологічну етику як етику, що звернена до екологічних проблем. Порушувати екологічний закон означає ігнорувати зв'язок з моральними вимогами. Отже, передумовою для поєднання екологічного змісту з вихідними засадами етики є класичний етичний

принцип – діяти на благо людині.

Б. Каллікот вважає, що екологічна етика має відповісти на три питання: якою є природа природи, якою є природа людини і яким чином людина повинна ставитися до природи? Екологічна етика є науковим пошуком реальних альтернатив і навіть метафізичних принципів, що відповідають сучасній екологічній ситуації.

Отже, не дивлячись на конкретні розбіжності в поглядах на шлях побудови екологічної етики, всі дослідники єдині у впевненості, що потрібно екологічно переосмислити самі метафізичні засади нашого мислення і віднести принципи етичної теорії на всі живі істоти, загалом на природу.

Прямою відповіддю на питання – як людина повинна ставитися до природи, є концепція благоговіння перед життям, запропонована А. Швейцером [6]. Таке ставлення до життя включає три сутнісні елементи: покору, світо- і життєствердження і етику – як взаємопов'язані результати мислення. Етична концепція А. Швейцера може бути яскравим прикладом того, як питання екологічної етики органічно переростають в більш широкі – філософсько-світоглядні. Принцип самоцінності життя (життя взагалі і життя окремої людини) розглядається як засада нового світогляду – оптимістичного, який розвивається в умовах гуманної культури.

У 70-х роках ХХ ст. відомий американський вчений і гуманіст В.Р. Поттер окреслив проблематику і ввів у науковий обіг поняття біоетики, намагаючись нагадати людству про неможливість нехтувати «етикою живої природи». В.Р. Поттер наголосив на тому, що виживання всієї екосистеми є своєрідною перевіркою системи цінностей сучасного суспільства.

В. Борейко розглядає біоетику як один з біоцентричних напрямків екологічної етики. Вчений досить категорично зазначає: «Прихильники біоетики схиляються до того, що видача патентів на трансгенних тварин знижує статус живих істот до рівня напівфабрикатів і приводить тварин до численних страждань. Біотехнологія знижує всі відомі форми життя до рівня уламків інформації, які можуть бути перекомбіновані за бажанням будь-кого. Генна інженерія, біотехнологія забирають у життя його унікальність і священність» [7, 31].

Є автори, які твердять, що біоетика включає два аспекти: медичну біоетику, що розглядає питання відношення до людських істот, і власне біоетику, котра розглядає відношення людини до тварин, а точніше – до будь-яких істот, здатних відчувати [8]. Однак такий поділ залишає відкритим питання: куди віднести інших істот, що можуть відчувати – бактерії, рослини тощо?

Визначаючи біоетику як науку, що вивчає взаємоз'язки людини з живою природою та із самою собою як частинкою цієї природи [9], у прагматичному вимірі сходимося на думці: її мета – створення прийнятної етичної орієнтації, що базується на найбільшій повазі до людської гідності і найдбалішому ставленні до життєвого середовища. Тобто біоетика – це гуманізм по відношенню до всієї біосфери і людини як одного з її репрезентантів [10].

Література

1. Вековшинина С.В., Кулиниченко В.Л. Биоэтика: начала и основания (Философско-методологический анализ). – К.: Сфера, 2004. – 152 с.
2. Леопольд О. Календар песчаного графства. – М.: Мир, 1980. – 216 с.
3. Кисельов М. Філософські та світоглядні аспекти біологічної етики // Вісн. НАН України. – 2001. – №11. – С. 15-22.
4. Атфилд Р. Этика экологической ответственности // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. – М., 1990. – С. 203-257.
5. Ролсон Х. Существует ли экологическая этика? // Там само. – С. 258-288.
6. Швейцер А. Благоговение перед жизнью. – М.: Прогресс, 1992. – 200 с.
7. Борейко В. Прорыв в экологическую этику. – К., 2003. – 228 с.
8. Лукьянов А.С., Павлова Т.Н. Биоэтика как мировоззренческая наука и ее практическое применение // Биоэтика на порозі III тисячоліття / Матеріали Міжнародного симпозиуму. – Харків, 2000. – С. 82-85.
9. Запорожан В.М. Біотехнології мають контролюватися суспільством // Ваше здоров'я. – 2001. – 23 листопада. – С. 8-9.
10. Гриньова М.В., Джурка Г.Ф., Кращенко Ю.П. Гуманізація освіти у вимірах біоетики // Глобальна біоетика: сучасні виміри, проблеми, рішення / Матеріали III Міжнародного симпозиуму з біоетики. – К.: Сфера, 2004. – С. 60-61.

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ СПІЛКУВАННЯ ЛЮДИНИ З ПРИРОДОЮ

*Лещенко І.В., Шевченко А.В.
Полтавський ДПУ імені В.Г. Короленка*

Як відомо, людина є частинкою природи тому вона має потребу час від часу в спілкуванні з нею, цим самим покращуючи свій психічний стан і своє фізичне здоров'я.

Прогулянки, екскурсії, туризм – все це форми, в яких проявляється задоволення потреби людей у спілкуванні з навколишнім середовищем. Яке ж місце в цьому процесі займає питання про врахування морально-етичних принципів, вироблених суспільством, що стосуються надання природі статусу суб'єкта, а отже, зрівняння її прав із правами людини? Чи є необхідність застосування до оточуючого світу суспільних норм і правил поведінки?

Така необхідність існує, даними питаннями переймалися і переймається чимало зацікавлених людей, яскравим результатом чого була розробка групою американських вчених переліку прав живої природи, по аналогії до прав людини.

Дикі тварини мають право на :

- життя;
- свободу від людського втручання;